

І. В. Радзівіло,

к. е. н, доцент кафедри фінансів і кредиту,

Запорізький інститут економіки та інформаційних технологій, м. Запоріжжя

В. А. Будуров,

викладач-асистент кафедри теплоенергетики та технології машинобудування,

Первомайський політехнічний інститут Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова

ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ПОДОЛАННЯ КРИЗИ НА ПІДПРИЄМСТВАХ МАШИНОБУДУВАННЯ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

I. Radzivilo,

Ph.D. in Economics, chair of Finance and credit

of Zaporizhzhya Institute of Economics and Informational Technologies, Zaporizhzhya

V. Budurov,

Teaching assistant of Heat-power engineering and machine-building technology

Department of Pervomaysk Polytechnic Institute of Admiral Makarov National University of Shipbuilding

FINANCIAL INSTRUMENTS OF CRISIS OVERCOMING AT THE MACHINE-BUILDING ENTERPRISES: PROBLEMS AND WAYS OF SOLUTION

Визначено роль фінансових інструментів у забезпеченні подолання кризи на підприємствах машинобудування. Досліджено внутрішні — ендогенні (фактори, що, як правило, залежать від організації діяльності самого підприємства) і зовнішні — екзогенні (фактори, на які підприємство не може впливати взагалі або має незначний вплив) причини настання кризи, розуміння яких забезпечує об'єктивну оцінку можливостей та шляхи подолання кризи галузі машинобудування. Визначено, що негайне запровадження антикризової програми з використанням фінансового інструментарію дозволить пришвидшити процес подолання кризи машинобудівних підприємств. Встановлено і систематизовано системні перешкоди діяльності та розвитку українським машинобудівникам та запропоновано вдосконалені фінансові інструменти забезпечення подолання кризи машинобудівної промисловості, вирішення яких допоможе уникнути, з однієї сторони, банкрутства та ліквідації, а з іншої сторони, забезпечити подальший розвиток.

The role of financial instruments as a mean of crisis overcoming in machine building has been defined. Internal causes (factors that, as a rule, depend on enterprise activity) and external causes of crisis (exogenous factors the enterprise can't affect generally or has slight impact over) have been analyzed, the understanding of which provides an objective assessment of possibilities and ways of crisis overcoming in machine building. It was determined, that the instantaneouse implementation of anti-crisis program with the engagement of financial instrument will give a chance to speed up the process of crisis overcoming in machine building. The system impediments of activity and development to Ukrainian machine building have been determined and systematized and the improved financial instruments of machine building crisis overcoming have been suggested, the solving of which will assist to escape bankruptcy and elimination from one side and to provide the further development from another.

Ключові слова: криза, внутрішні — ендогенні і зовнішні — екзогенні фактори, фінансові інструменти, залучення капіталу за схемою ІРО, факторинг як спосіб фінансування.

Keywords: crisis, internal causes external causes, financial instruments, procurement of capital according to the schedule of IPO, factoring as a mean of financing.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Промисловість України і особливо підприємства стратегічної машинобудівної галузі, на сучасному етапі перебувають на одному із найбільш важких періодів свого існуван-

ня. Минулі практично 25 років незалежного існування машинобудівного комплексу України призвели до різкого зменшення обсягів виробництва, призупинення оновлення основних засобів, зниження рівня кадрового, фінансового та

інноваційного потенціалу, внаслідок чого машинобудівники сьогодні стикаються з послабленням своїх позицій на ринках, втратою споживачів, підвищенням рівня збитковості, що забезпечує їм вектор глобальної кризи.

Розвиток машинобудівної галузі зіштовхується з двома дуже складними проблемами — катастрофічною нестачею фінансових ресурсів та неефективним розвитком інституційних особливостей економічного та соціально-політичного устрою України, які тісно пов'язані між собою.

З огляду на зазначене вище, запровадження ефективного фінансового інструментарію являється ключовим чинником задля забезпечення подолання кризи на машинобудівних підприємствах, що дозволяє досягти конкурентних переваг та суттєво зміцнити позиції як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням проблем фінансового інструментарію подолання криз в Україні присвячені роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних авторів [1; 2; 3], які здебільшого спрямовані на дослідження можливостей у довгостроковій перспективі, а подолання глобальної кризи на машинобудівних підприємствах та активізація процесу виходу з неї є актуальним та невідкладним питанням.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є вивчення проблем фінансового забезпечення подолання кризи на підприємствах машинобудування та шляхів їх вирішення, що дозволить, з однієї сторони, уникнути банкрутства, а з іншої сторони, забезпечить подальший розвиток.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фундаментальні основи господарської діяльності підприємств на сучасному етапі розвитку вітчизняної та світової економіки зазнають докорінних змін, які поглиблюються впливом кризових явищ, що мають системний характер.

Реалії сьогодення свідчать, що глобальна криза українських підприємств машинобудівництва, яка породжена браком фінансових ресурсів, низькою ефективністю їх використання, високою інфляцією, знеціненням національної валюти, надмірним рівнем податкового навантаження, призводить до значних дисбалансів у русі діяльності та розвитку всіх суб'єктів. Несвоєчасне прийняття управлінських рішень може призвести до банкрутства та ліквідації, тобто проблемам антикризового управління з використанням фінансового інструментарію потрібно приділяти підвищену увагу.

Варто зауважити, що криза є чи не найскладнішою та найсуперечливішою фазою економічного циклу. Будь-яку кризу, з одного боку, характеризують симптоми руйнівного характеру (скорочення виробництва, масові банкрутства, безробіття, зниження життєвого рівня, політична напруга), а з іншого — криза виконує "оздоровчі" функції (циклічні коливання ділової активності є однією з умов економічного зростання, а сама криза — активною складовою частиною творчого процесу).

Грунтуючись на базових основах визначень, дефініцій та ознак кризи на мікрорівні кризу підприємства слід розуміти як крайнє загострення протиріч в системі підприємства, які погрожують існуванню, виживанню, та подальшому розвитку суб'єкта господарювання або, які сприяють якісно новим перетворенням в системі організації підприємства [1; 2; 3].

Важливе місце у достовірному діагностуванні кризи має відводитися дослідженню причин її настання (факторів формування), розуміння яких забезпечить об'єктивну оцінку можливостей та шляхів подолання.

У сучасній літературі з проблем антикризового управління до класифікації факторів [1; 2; 3], що можуть спричинити кризу на підприємстві, домінує підхід, згідно з яким зазначені фактори поділяють на дві групи: внутрішні-ендогенні (фактори, що як правило, залежать від організації діяльності самого підприємства) і зовнішні-екзогенні (фактори, на які підприємство не може впливати взагалі або має незначний вплив).

Апріорі можна сказати, що ендогенних та екзогенних чинників (факторів) формування кризи на підприємствах машинобудування практично незліченна кількість різної спрямованості та величини.

До екзогенних чинників, які спричинили кризу машинобудівної галузі можна віднести: нестабільність податкової системи, зростання інфляції, зростання безробіття, зниження обсягу внутрішнього ринку, посилення монополізму на ринку, нестабільність валютного ринку, політичну нестабільність, зниження активності фондового ринку та інші.

З огляду на вищезазначене, систематизуємо та відрозділимо зовнішні чинники (рис. 1), які здатні спричинити або поглибили кризу, згрупувавши їх за такими факторами: інфраструктури, фінансово-економічні, політичні, нормативно-правові, соціодемографічні, природні, технологічні та інші.

Кризовий стан вітчизняних машинобудівних підприємств, окрім зовнішніх факторів, є наслідком хибного управління та відсутності чіткої стратегії розвитку і стабілізаційної політики. Для виявлення внутрішніх факторів, що призводять до кризового стану підприємства машинобудування проведено дослідження 15 українських машинобудівних підприємств — представників різних секторів галузі.

Результати дослідження потенціалу зазначеної частки машинобудівних підприємств України дало змогу сформулювати такі висновки:

- структура номенклатури продукції, яка виробляється, у загальному обсязі існуючої номенклатури продукції підприємств критично незадовільна (середній показник 19% — в 2012 році, 17% — в 2013 році), що уможливорює диверсифікацію пропонування;

- аналізуючи технічний рівень виробленої машинобудівної продукції, слід відзначити, що даний параметр не піддавався різким технологічним змінам і є низько стабільним;

- нестабільність завантаження виробничих потужностей відзеркалюється у показнику віддачі основних фондів виробничого призначення, який у 2012 році досягав нижньої межі рівня достатності і складав 64,2%, а в 2013 році лише 58%, що значно знижує ефективність виробничих можливостей;

- критично незадовільна політика оновлення виробництва, що характеризується критичними показниками рівня прогресивності сировини;

- у конкурентів найбільш вигідні ціни на продукцію та терміни постачання кращі;

- висока матеріаломісткість продукції, що потребує більш ретельного підходу до управління процесами виробництва (достатність матеріального забезпечення для безперервного процесу виробництва, формування оптимальних запасів ТМЦ з погляду ефективності їх обороту);

- недостатній рівень віддачі від власного та позикового капіталу, інвестованого в підприємство;

- неефективність механізмів моніторингу та оцінки ринкових тенденцій, підтверджується незначною часткою ринків;

- недосконалість структури управління пояснюється багаторівневістю системи, що супроводжується зниженням норми керуваності.

Аналізуючи основні фінансово-економічні показники, що характеризують господарську діяльність машинобудівної галузі, слід відмітити, наступне:

- високий ступінь залежності позикових коштів, тобто незадовільна структура капіталу з погляду фінансової стійкості;

- незадовільний рівень власних оборотних коштів та велика частка дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів постійна динаміка до збільшення даного показника;

- зниження необоротних активів, що звужує можливості підприємства щодо розширення обсягу його діяльності;

- незадовільний рівень маневреності власного капіталу при постійній тенденції до зменшення, тобто у підприємства відсутні власні мобільні кошти, якими воно може вільно маневрувати в поточній операційній діяльності;

- незадовільний показник зносу основних засобів, який становить більше 0,85;

- дисбаланс співвідношення напрямів інвестування фінансових ресурсів в такі складові необоротних активів, як основні фонди, нематеріальні активи й довгострокові фінансові зобов'язання.

Зазначені вище результати дослідження дозволяють стверджувати про неефективність роботи машинобудівних підприємств, тобто такої, що призводить до додаткових

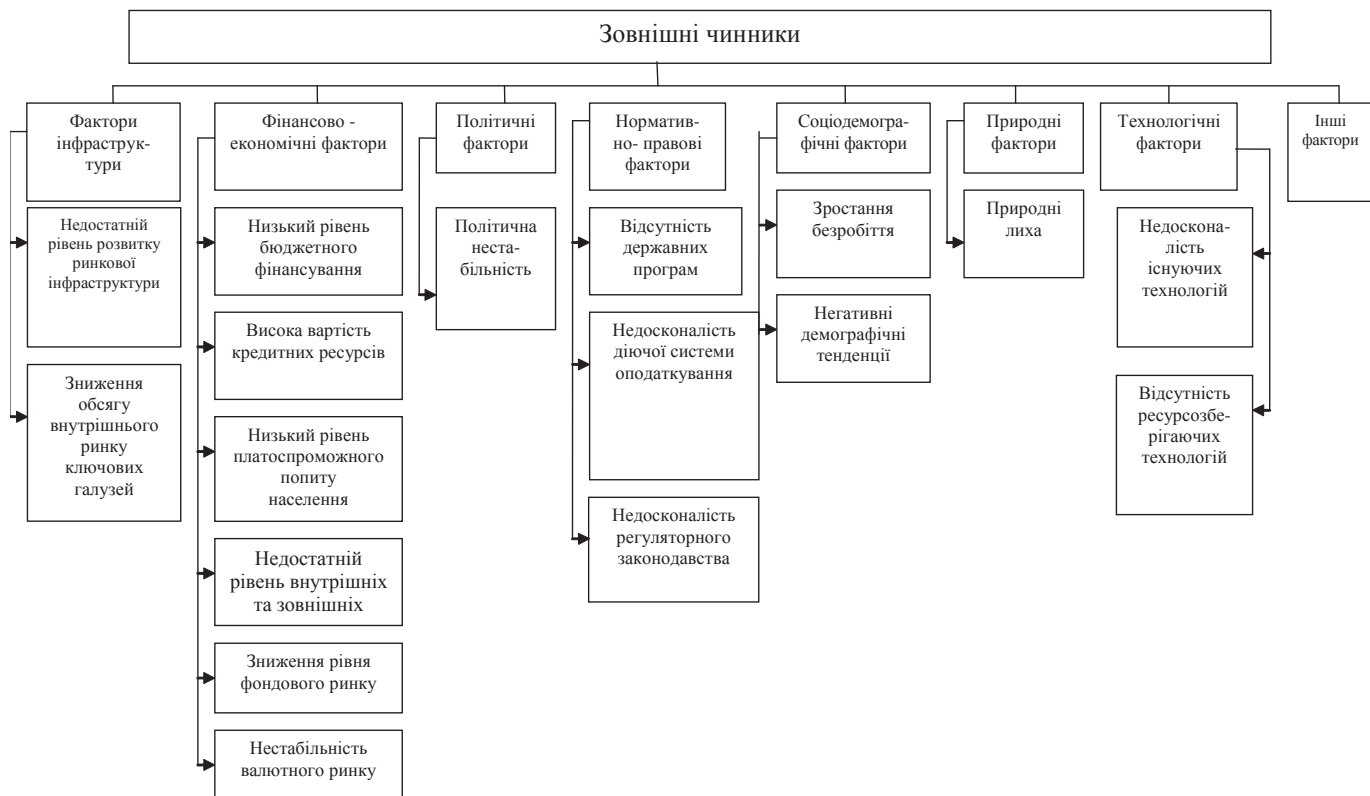

Рис. 1. Зовнішні фактори, які спричинили та поглибили кризу машинобудівної галузі

витрат, зниження обсягів виробництва та фінансових ризиків. Неефективність політики управління витратами, формування й використання активів, відсутність власних інвестиційних ресурсів є закономірним наслідком отримання збитків.

Таким чином, діяльність машинобудівників характеризується значним дефіцитом власних фінансових ресурсів та високим ступенем залежності від позикових коштів, що породжено економічною, політичною та фінансовою невизначеністю та нестабільністю як у зовнішньому, так і внутрішньому середовищах.

У сучасних умовах постійного браку фінансових ресурсів, низької ефективності їх використання, високої інфляції, знецінення національної валюти, для виходу з кризи в галузі машинобудування, перш за все, необхідно застосувати ефективні фінансові інструменти.

В Україні ж на даний момент як прямий, так і непрямий фінансовий інструментарій дії держави на подолання та вихід машинобудівних підприємств із кризи як однієї з ключових галузей промисловості, практично знаходиться в бездіяльності [4, 5]. Звичайно, машинобудівним підприємствам найбільш привабливим сценарієм є безпосереднє фінансування за рахунок коштів державного бюджету, отримання безпроцентних чи пільгових позик та грантів, отримання державних замовлень, введення державних дотацій та субсидій, контрактної системи фінансування, прямого державного фінансування проєктів. Але, на жаль, вищезазначений зовнішній механізм фінансування на сучасному етапі розвитку України не можливий, що обумовлюється постійним дефіцитом державного бюджету України.

Домашні господарства (населення) як суб'єкт економіки в розвинутих країнах активно вкладають заощадження в цінні папери, використовуючи для цього інфраструктуру фондового ринку й інститути спільного інвестування зокрема. В Україні населення практично не використовує інфраструктуру фондового ринку. Це пов'язано і з інфляційними процесами, і з обмеженнями для дрібних інвесторів, і з дефолтами, і з фінансовою неосвіченістю населення і т.д. Ключовим інструментом заощадження українців залишаються банківські депозити, доля яких зараз суттєво зменшилась.

Заощаджень громадян протягом останнього часу дуже знецінилися інфляційними процесами, за роки незалежності України, населення поки що не володіє достатніми коштами для того, щоб його заощадження стали вагомим джерелом фінансування промисловців-машинобудівників.

Іноземні інвестори на сьогоднішній день не зацікавлені в зміцненні позицій вітчизняних виробників машинобудування.

Дефіцит фінансових ресурсів держави, домашніх господарств та іноземних інвесторів як суб'єктів економіки доповнюється нерозвиненістю та відсутністю капіталізації власних ресурсів інституційних інвесторів — банків, страхових фірм, інвестиційних компаній тощо, а також ринку цінних паперів. На сьогоднішній день Українські комерційні банки, які не знищила світова фінансова криза, мають досить низький рівень капіталізації, який не дозволяє їм позитивно впливати на динаміку економічного зростання в Україні. Слід відмітити, що за останні роки в банківській сфері, спостерігається фінансова неспроможність банків забезпечити кредитування економіки.

Таким чином, недосконалість інститутів та інституційних правил в економічній системі України, відсутність ефективних механізмів регулювання фінансування машинобудівної сфери на загальнодержавному рівні являються ключовими зовнішніми перешкодами на шляху подолання та виходу з кризи більшості машинобудівних підприємств.

Українським машинобудівним підприємствам у справі забезпечення подолання кризи та підвищення конкурентоспроможності доведеться розраховувати здебільшого на свої внутрішні фінансові ресурси.

Впровадження вдосконалених фінансових інструментів всіма суб'єктами економіки забезпечить негайне подолання кризи на машинобудівних підприємствах.

Вважаємо, що підвищення активності населення повинно проводитися шляхом залучення у сферу підприємницької діяльності та створення стимулів, мотивацій та гарантій для вкладання коштів в різноманітні фінансові інструменти, шляхом підвищення привабливості українських цінних паперів.

Вітчизняним банкам необхідно освоювати та впроваджувати нові кредитні технології, постійно розробляти нові банківські продукти на пільгових умовах. Крім того, як зазначив автор [6], і з чим ми повністю погоджуємося, промислово розвинені країни використовують такий механізм активізації діяльності комерційних банків як дотацію до ставки відсотка за кредит, яка надається державою банкам за умов інвестування пріоритетних галузей і виробництв. Також може бути використаний закордонний досвід зі створення цільових інституційних інвесторів — банків довгострокового кредитування.

Активізування іноземних інвесторів повинно проводитися шляхом вдосконалення нормативно-правової бази в

Україні, проведення швидких і ефективних реформ та створення дієвих інструментів як мотивації, так і стимулювання.

Держава повинна в умовах недостатнього бюджетного фінансування повинна надавати фіскальні пільги та інші методи державної фінансової підтримки для машинобудівників.

Підприємства машинобудування як ключові гравці фінансового ринку повинні постійно вишукувати різноманітні фінансові інструменти подолання кризи, а саме:

— використовувати факторинг як спосіб фінансування. Факторинг є незамінним інструментом управління дебіторською заборгованістю в тому випадку, коли кредитна політика та методи спонтанного фінансування неефективні;

— використовувати залучення капіталу за схемою IPO. Залучення капіталу за схемою IPO має низку переваг [7, 8]; підвищення потенційного обсягу фінансування, отримання дешевих позикових коштів закордоном, формування максимальної вартості бізнесу та інші";

— розробити дієву програму залучення коштів за рахунок внесків інвесторів та власників до статутного капіталу, яка буде передбачати конкретні стимули та мотивацію;

— збільшувати власні фінансові ресурси за рахунок раціонального використання виробничих площ;

— максимальне використовувати норми ПКУ щодо оптимізації системи оподаткування;

— застосовувати вертикальну інтеграцію із споживачами, котра передбачає їх участь у придбанні частки додаткового випуску власного капіталу;

— застосовувати вертикальну інтеграцію із постачальником сировини щодо надання відстрочки платежу (комерційного кредиту) без відсотків (терміном на 1,5 роки).

Таким чином, ґрунтуючись на проведеному дослідженні: встановлено і систематизовано системні фінансові перешкоди діяльності та розвитку українським машинобудівникам, запропоновано вдосконалені фінансові інструменти забезпечення подолання кризи на підприємствах машинобудування, вирішення яких допоможе уникнути, з однієї сторони, банкрутства та ліквідації, а з іншої сторони, забезпечити подальший розвиток (рис. 2).

Література:

1. Василенко В.О. Антикризове управління підприємством: навч. посібник / В.О. Василенко. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. — 504 с.
2. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: підручник / Л.О. Лігоненко. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2005. — 824 с.
3. Чернявский А.Д. Антикризисное управление: учебное пособие / А.Д. Чернявский. — К.: МАУП, 2000. — 208 с.
4. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс. / И.А. Бланк. — К.: Ника — Центр: Эльга, 2000. — 528 с.
5. Калінеску Т.В. Финансовий менеджмент: навчальний посібник. / Т.В. Калінеску. — Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. — 372 с.
6. Партин Г.О., Селюченко Н.Є. Финансовий менеджмент / Г.О. Партин, Н.Є. Селюченко. — Львів: Вид-во НУ "ЛП", 2010. — 332 с.
7. Грідчина М.В. Управління фінансами акціонерних товариств: навч. посіб. / М.В. Грідчина. — К.: А.С.К., 2005. — 384 с.

Рис. 2. Фінансові перешкоди діяльності та розвитку і вдосконалені фінансові інструменти забезпечення подолання кризи на підприємствах машинобудування

8. Герчикова И.Н. Финансовый менеджмент: учебное пособие / И.Н. Герчикова. — М.: Изд. АО "Консалтбанкир", 2006. — 275 с.

References:

1. Vasilenko, V.O. (2003), Antikrizove upravlinnya pidpriemstvom [Anti-crisis management of the enterprise], Centr navchalnoy literaturi, Kyiv, Ukraine.
2. Blank, I.A. (2000), Finansoviy menedgment [Financial management], Nika — centr: Elga, Kyiv, Ukraine.
3. Kalinesky, T.V. (2010), Finansoviy menedgment [Financial management], SNU, Lugansk, Ukraine.
4. Ligonenko, L.O. (2005), Antikrizove upravlinnya pidpriemstvom [Anti-crisis management of the enterprise], KNTEU, Kyiv, Ukraine.
5. Partin, G.O. and Seluchenko, N. E. (2010), Finansoviy menedgment [Financial management], NU "LP", Lviv, Ukraine.
6. Chernyavskiy, A.D. (2000), Antikrizisnoe upravlenie [Anti-crisis management], MAUP, Kyiv, Ukraine.
7. Gridchina, I.N. (2005), Upravlenie finansami aktsionernih tovaristv [Finance management of the stock company], A.S.K., Kyiv, Ukraine.
8. Gerchikova, I.N. (2006), Finansoviy menedgment [Financial management], AO "Konsaltbankir", Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2015 р.